

64-42-85 / 1.
Big 10.06.16p.

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Царук Ольги Віталіївни

«Становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.)»

подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційної роботи

Відродження України як держави соціально-демократичної орієнтації з визнанням міжнародно-правових стандартів прав людини, інших принципових положень міжнародного гуманітарного права зобов'язує новітню Українську державу, як уособлення українського народу, відшукати у національній історії приклади, які стали дороговказом у виборі пріоритетів при формуванні внутрішніх моделей загальнолюдських цінностей і позитивного права, зокрема, як одного з найважливіших надбань людського суспільства.

Для кращого розуміння становлення та розвитку зобов'язального права початку ХХ ст. (1921–1939 рр.) на території Західної України у складі Польщі, необхідно зупинитися на характеристиці конкретних історичних умов, за яких виникли договірні зобов'язання та нормативно-правові акти, що їх регулювали, і яким чином вони впроваджувалися у сучасну законотворчість.

Наукова робота ґрунтується на дослідженні основних ідей та принципів, напрямів і форм становлення й розвитку зобов'язальних правовідносин, їх пристосування до історичних умов зміни суспільного ладу у міжвоєнній Польщі та на західно-українських землях.

Дисертаційний виклад не обмежується вказуванням лише самих джерел існування зобов'язального права та правовідносин вищезгаданого періоду. Він, з одного боку, – впорядковує увесь нормативний матеріал, а з іншого, – подає у короткій формі науково обґрунтовані висновки про те, що необхідно для розуміння

та сприйняття основних аспектів зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (з 1921 по 1939 рр.).

Важливим критерієм всебічного розгляду системи зобов'язальних правовідносин в Україні виступає історико-правовий досвід становлення та розвитку зобов'язального права на західноукраїнських землях. У даному контексті цінності набуває дослідження зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі у період з 1921 р. (з моменту входження західноукраїнських земель до складу Польщі – Ризький мирний договір) до 1939 р., коли Польща, так звана Друга Річ Посполита, припинила своє існування. Актуальність цього досвіду посилюється тим, що правові норми у сфері зобов'язальних правовідносин були створені за кращими зразками, європейської правової традиції, перш за все, Австрійського цивільного кодексу 1811 р., більшість норм якого (у сфері зобов'язального права) була трансформована у Зобов'язальний кодекс Польщі 1933 р. Останній, в свою чергу, став однією із основних частин Цивільного кодексу Польщі 1964 р., який із змінами і доповненнями, чинний і на сьогодні, зрештою, як і Австрійський цивільний кодекс.

Доцільним видається врахування такого досвіду у сфері укладення, чинності та припинення основних видів договорів, трансформація їх умов, строків, предмету та вартості відповідно до виникнення нових економічних умов тогочасного. Це матиме значний позитивний вплив на демократичний та правовий розвиток української держави, сприятиме покращенню та полегшенню виконання умов, дотримання строків, забезпечення прав сторін у зобов'язаннях.

Зазначені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження О.В. Царук, предметом якого обрано становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, встановлено, що інститут договору в Західній Україні у складі Польщі здійснював інтеграцію у цивільну правову систему тогочасної Європи, про що свідчить засвоєння та запозичення цивільно-правових норм з Цивільного кодексу Франції 1804 р., Німецького цивільного уложення 1896 р., та Австрійського цивільного кодексу 1811 р.;

По-друге, виявлено, що процес становлення зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі в цілому був складним, повільним та характеризувався постійними змінами, що зумовлювалося низкою встановлених у дисертаційному дослідженні фактів;

По-третє, з'ясовано, що численні новелізації законодавства ускладнювали діяльність судів по вирішенню цивільних спорів у сфері укладення, виконання та розірвання договорів;

По-четверте, введено в науковий обіг низку нормативно-правових актів, які регулювали питання розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі, а також договорів та судових рішень, які зберігаються в архівних справах обласних державних архівів Волинської, Львівської та Тернопільської областей, а також Центрального державного історичного архіву України (м. Львів)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертації О.В. Царук дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до проблеми становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.) відзначається фундаментальністю, ґрунтовністю дослідження. Варто відзначити добру структурованість роботи, логічність викладу, якісне оформлення наукового апарату роботи.

Варто зауважити обґрунтованість наведених дисертанткою висновків, які базуються на грамотному використанні правового підґрунтя зобов'язального права та його логічного викладу у визначеній послідовності на території Західної України у складі Польщі у вказаний історичний період.

Слід відзначити і значно широкую емпіричну базу дисертаційної роботи, яку склали результати низки кількісних та якісних досліджень судових справ у сфері укладення та припинення різних видів договорів, найбільш розповсюджених на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.), а саме: договорів купівлі-продажу, оренди нерухомого майна, позики та позички, майнового найму, шлюбного договору та інших.

Справляє позитивне враження джерельна база роботи. Слабка розробленість вітчизняною юридичною наукою історико-правової проблематики спонукала дисертантку звернутися до численних іншомовних джерел. Видання, включені до списку використаної літератури, насамперед зарубіжної, свідчать про ґрунтовне опрацювання проблеми, і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи. Логічно окреслено систему використаних в роботі дослідницьких методів.

У першому розділі дисертаційної роботи «**Історіографія та джерельна база дослідження**» авторка глибоко проаналізувала переваги і обмеження цілого спектру численних нормативно правових актів, доповнених та проілюстрованих архівними матеріалами. При висвітленні даного розділу було виявлено, що характеристика зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі неможлива без зазначення причини перебування вказаних територій під владою Польщі. Усі міжвоєнні процеси та утворення держави – Другої Речі Посполитої (Польщі) чітко та детально описані у сучасних історико-правових джерелах. Однак, що стосується характеристики зобов'язальних правовідносин та чинності на західноукраїнських землях різних правових систем – це є малодослідженим фактом і потребувало детального вивчення. Вивчаючи історико-правові джерела ми мали змогу перевірити їх достовірність шляхом співставлення та аналізу. Комплексне використання документального матеріалу дало змогу не лише простежити основні напрями чинності австрійського та російського законодавства у

сфері дії та припинення зобов'язань, а й проаналізувати рівень впливу австрійської правової системи на утворення правових норм, які трансформувалися у новий, єдиний для усієї Польщі Зобов'язальний кодекс 1933 р., що увібрав в себе риси європейської правової традиції (с. 32-34).

У другому розділі роботи **«Соціально-політичне становище земель та правове регулювання зобов'язальних правовідносин»** дисертантка вдало обґрунтувала положення про те, що в польській історії західноукраїнські, західнобілоруські та частина литовських земель, включно із Вільнюсом, описуються як Kresy Wschodnie – Східні окраїни (пол. Kresy Wschodnie, від польського «крес» – границя, кінець, край). Вказані землі становили майже половину її території. Ідея автономії існування Західної України у складі Польщі так і не була втілена у життя, не зважаючи на всі намагання представників уряду ЗУНР. Спроби порозуміння відкидали обидві сторони. Східна Галичина не визнавала польський уряд і адміністративні органи на місцях, не приймала участі у переписі населення та у виборах до парламенту. Остаточо приєднані у 1923 р. Західноукраїнські землі, які склали Львівське, Станіславське, Тернопільське та Волинське воєводства були частиною території «Східних окраїн», куди входили також білоруські та литовські землі, які склали Новгородське, Поліське, Віленське і Бялостоцьке воєводства 1921 року (с. 42-44). Українці проживали здебільшого на південно-східних територіях Польщі (Станіславське, Тернопільське, Волинське та Львівське воєводства), і в переважній більшості були греко-католицького та православного віросповідання (с. 47).

Автор справедливо зауважила, що ліквідація партикуляризму у політичному та соціально-економічному житті країни здійснювалася шляхом створення єдиних правових норм і у цивільно-правовій сфері (с. 50). Розпад Австро-Угорської та Російської імперій у 1918 р. та остаточне приєднання західноукраїнських земель до Польщі у 1921 р. не мало наслідком одразу радикальної зміни законодавства. На усіх об'єднаних землях Другої Речі Посполитої у сфері зобов'язального права продовжували діяти нормативно-правові акти, які були чинними до утворення польської держави. Таким чином, у воєводствах застосовували відмінне законодавство, яке стосувалося не лише цивільного, а й інших галузей права.

Подібними виглядали і справи у судочинстві. На території Львівського, Тернопільського, Краківського, Станіславського воєводств був чинним Австрійський цивільний кодекс 1811 року. На східних землях Польщі, до яких належали: Віленське, Новгородське, Бялостоцьке, Поліське, Волинське воєводства був чинним Звід законів Російської імперії (с. 57). У міжвоєнний період Кодифікаційна комісія Польської Республіки, як колегіальний орган, завданням якого було уніфікація, а в подальшому – кодифікація польського права, мала багато напрацювань, які ефективно функціонували у польській державі. За 20 років роботи комісії у галузі цивільного права було прийнято ряд важливих законодавчих актів, які регулювали сферу зобов'язального права. Зобов'язальний кодекс Польщі увійшов в дію 1 липня 1934 р. на зміну Німецького цивільного кодексу 1896 р., Австрійського кодексу 1811 р., Кодексу Наполеона 1804 р. та Зводу законів Російської імперії 1833 року. Він брав за основу два фундаментальних принципи зобов'язального права: рівність сторін, рівність укладення договорів а також безпечність цивільного обороту. Цінними є аналіз автора прийнятого нормативно-правового акту в цілому, що як джерело цивільного обороту кодекс визначав: односторонні угоди, правочини, а також інші дії та юридичні випадки. Також норми кодексу містили основні положення, які застосовувалися в цивільному та господарському обігу, відкривали великі можливості для суддів під час вирішення справи у їх застосуванні (с. 59-60).

Третій розділ **«Передумови виникнення зобов'язань та їх особливості на території Західної України у складі Польщі»** автор характеризує виникнення терміну «зобов'язання», його предмет, сутність і зміст, справедливо аналізує напрацювання видів та типів зобов'язань, визначених ще римськими юристами і рецесійованими у правову систему Європи. Царук О.В. справедливо наголошує, що будь-яке зобов'язання створює юридичний зв'язок між його сторонами: кредитором і боржником. Але юридична природа такого зв'язку протягом історичного розвитку права підлягала ґрунтовній видозміні. Відповідно до історичного розвитку цивільно-правових відносин кінця ХІХ – початку ХХ століття боржник у разі невиконання ним зобов'язання несе відповідальність перед кредитором лише своєю власністю (так званий інтерес – *id quod interest*).

Особа боржника є вільною від зобов'язання, тобто за нього відповідає лише його власність, внаслідок чого і саме зобов'язання має характер особливого права кредитора до майна боржника. Але не такою була суть зобов'язання з початком виникнення римського права. Таким чином, аналізуючи історію виникнення зобов'язань у стародавньому Римі виділяємо два види: договірні і недоговірні (деліктні) зобов'язання (с. 67-68) . Доречним є і прив'язка до норм Руської правди, де виникнення зобов'язань відбувалося: шляхом укладення договору та у зв'язку із заподіянням шкоди. Невиконання договірних зобов'язань мало наслідком не лише виплату майнових стягнень, а й давало право потерпілому право на покарання винного (наприклад, продаж у холопи). Ця норма є аналогічною нормам римського права, і зрештою є характерною для тогочасного феодального суспільства. Із заподіянням шкоди передбачалося повне відшкодування вартості речі (с. 72 дисертації). Як зазначає автор, не менш важливим етапом розвитку зобов'язальних правовідносин були і норми Литовських статутів. В умовах феодального суспільства були поширені, насамперед, договори міни, дарування і оренди. З розвитком грошових відносин набув розповсюдження договір купівлі-продажу спочатку рухомого, а потім і нерухомого майна. У деяких Як спосіб забезпечення виконання зобов'язання уже в ті часи застосовувалася застава (с. 79). Відповідно до чинних норм права міжвоєнної Польщі існувало три джерела зобов'язань: заяви волі (односторонні, двохсторонні, багатосторонні), різні вчинки (невиконання договору), інші дії (зубожіння особи, яка подарувала іншій своє майно, що зобов'язувало обдарованого надавати матеріальну допомогу дарувальнику). Способи припинення зобов'язань були такі ж різноманітні, як і способи їх виникнення. Перше місце в обох випадках займали юридичні дії як уповноважених, так і третіх осіб (відмова від прав, відчуження прав на користь третіх осіб, сплата боргу і т.д.). За ними йшли інші можливі факти, які не залежали від людської волі (давність володіння чужою річчю, яка переходила у право власності; перетворення однієї речі на іншу, неправомірне відчуження речі третьою особою добросовісному набувачу) (с. 82-84). Не оминула увагою дисертантка і аналіз деліктних зобов'язань, яким присвячено підрозділ 3.2 наукової роботи. Царук О.В. наголошує, що розповсюдження деліктних зобов'язань перш, за все було характерне для норм римського права (с. 95-96). Польське право не

містило прямих вказівок щодо деліктних зобов'язань, але такий вид зобов'язань виникав із звичаєвого права, та зобов'язань, що виникали внаслідок спричинення шкоди протиправними діями. За таких обставин винний був зобов'язаний відшкодувати завдану шкоду потерпілому. Польський законодавець, відповідно до норм Зобов'язального кодексу Польщі 1933 р., беручи за основу норми римського права, пов'язував виникнення деліктних зобов'язань із наявністю шкоди. При цьому, визначення самого поняття шкоди не вказувалося, але це впливало із правової доктрини, що шкода є підставою для відповідальності (с. 97).

Четвертий розділ **«Основні види договорів на території Західної України у складі Польщі»** поділяється на чотири підрозділи, які визначені відповідно до видів договорів: договори про передачу майна у власність (договір купівлі-продажу, дарування); договори про передачу майна у користування (договір оренди, найму, позички, позики); договори про надання послуг (договір зберігання, поруки, доручення, довічного утримання, договір про працю і діло); інші види договорів (договір спілки, переказу, договори про гру і парі, шлюбний договір). Характерною позитивною рисою вищевказаних видів договорів є те, що автор подає характеристику самого договору із прив'язкою до архівної судової справи, де такий договір або оскаржувався, або визнавався недійсним, або завірявся нотаріально в особливому порядку. Так, можна виділити таку правову норму, що не зважаючи на те, що ціна за товар була сплачена, право власності переходило до покупця з моменту, коли річ була передана, якщо інше не встановлено договором. В такому випадку австрійська правова доктрина переносила право власності під умову відстрочки. Так, при укладенні договору купівлі-продажу нафтопродуктів від 1 січня 1932 р. між покупцем – торговим товариством «Карпати» та продавцем – нафтовим товариством «Гопло» кошти по перевезенню сплачував покупець. Таким чином, товар залишався у власності продавця до моменту продажу, який відбувався до десятого числа кожного місяця, а також у випадку здійснення розрахунків за товар, останній і надалі залишався і у продавця до забезпечення покупцем витрат на перевезення (с. 112). Наприклад, при укладенні договору оренди млина і лісопильні від 31 серпня 1923 р. між орендодавцем Винцентієм Р. і орендарем Романом О. останній не виконав умов договору. Романом О. не було внесено повну суму

орендної плати у встановлений у договорі час і допустив пошкодження предмету договору, тобто самого млина. Таким чином, предмет договору внаслідок недбалства став непридатним до використання, що і послужило причиною його відносився до безоплатних договорів, однак оплата могла встановлюватися за домовленістю сторін. Такий договір міг укладатися як усно, так і письмово. Так, зберігач отримав на зберігання певну власність, опис якої повинен бути чітко зазначений у договорі (гроші у певній сумі, певним номіналом, цінні папери, документи, золото, коштовності). Письмовий перелік речей вказаний не був, оскільки договір був укладений усно, за присутності двох свідків. За певний час власник вимагав повернення речей, відданих на зберігання, однак отримав відмову від зберігача. У судовому порядку власник довів наявність такого договору, надаючи свідчення осіб, за присутності яких договір зберігання був укладений. Стрийський окружний суд, до якого звернувся власник, задовольнив позов власника і зобов'язав зберігача повернути отриману ним на зберігання власність протягом 14 днів (с. 142).

При аналізі договору спілки, як зазначила дисертантка, важливим моментом було й те, що та із сторін договору, яка вкладала власну працю, не була зобов'язана до вкладення у спілку коштів, і навпаки. Таким чином, одна сторона вкладала кошти і не мала відношення до спільного заробітку, інша – власною працею повинна була реалізовувати вкладені кошти, отримуючи прибуток, який розподілявся між усіма членами. Вклади могли здійснюватися не лише грошима, а й речами. Так, за договором від 5 грудня 1925 р., укладеним між купцями Соломоном В., Саулем Ш. і Германом В. була утворена спілка «Штандард». Відповідно до умов договору спілка здійснювала виробництво трансмісійних ременів та інших шкіряних виробів. Початковий капітал спілки становив 20 000 злотих. З них Саломон В. вклав 8 000 зл., Герман В. – 4 000 зл., Сауль Ш. – 8 000 зл. Перші два власника вклали капітал грошима, а останній – речами і обладнанням на визначену суму, перелік якого детально описано в договорі. Відповідно до вказаних вкладів спілководники отримували прибутки: Соломон В. – 40 %, Сауль Ш. – 40 %, Герман В. – 20 %. Такий договір міг бути припинений, якщо одна із сторін письмовим листом повідомила про це інших учасників за шість місяців. Інші спілководники мали

право не розривати договір, а віддати частину вкладеного капіталу ініціатору (ініціаторів) припинення договору (с. 169-170).

Завершується робота досить розгорнутими висновками, які впливають зі змісту роботи, є логічними, слугують віддзеркаленням основних результатів дисертаційної роботи.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані:

– у науковій сфері: висновки та теоретичні положення певною мірою поглиблюють знання у вітчизняній та історико-правовій науці з проблем становлення, функціонування та розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.) та можуть бути застосовані у подальших історико-правових дослідженнях становлення законодавства України;

– у правотворчості: окремі положення дослідження можуть бути використані Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України при підготовці нових нормативно-правових актів, або внесення змін та доповнень у вже існуючі для приведення законодавства України у відповідність до європейських стандартів;

– у навчальному процесі: матеріали дисертації можуть бути застосовані у при підготовці навчальної та навчально-методичної літератури, на лекціях і практичних заняттях з навчальних дисциплін: «Історія держави і права зарубіжних країн», «Цивільне право», «Господарське право», «Історія держави і права України» (акт впровадження № 39 від 28.10.2013), під час написання відповідних підручників та посібників;

– у правозастосовній сфері: висновки та узагальнення, сформульовані в дисертації, можуть бути враховані при реформуванні системи цивільного права України з метою запобігання можливих деформацій і помилок.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у п'яти працях, одна з яких опублікована в іноземному науковому виданні, п'ять праць додатково відображають результати роботи.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Основні положення дисертації широко апробовані на наукових конференціях, серед яких: Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування (м. Львів); Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку (м. Львів); Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи (м. Львів); Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні (м. Львів); Становлення громадянського суспільства в Україні (м. Дніпропетровськ).

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертантки, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають дослідницьку проблему становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.). Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію; вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться МОН України.

У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого О.В. Царук дисертаційного дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне зазначити наступні дискусійні положення та зауваження до поданої дисертаційної роботи:

1. Тема дисертації присвячена характеристиці зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі. Однак, у роботі розглядаються: Закони XII таблиць, Кодекс Юстиніана, Віденський конгрес 1814-1815 рр. Також аналізується історія виникнення зобов'язального права на території Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, наводяться правові норми за «Руською правдою», «Правдою Ярославичів», різними привілеями, статутами, зокрема литовськими, судебниками. Не цілком зрозуміло як це стосується теми дослідження, якщо вищезазначені нормативно-правові акти були чинними у зовсім інший історичний період.

2. У дисертації відсутній список термінів, якими користується автор при написанні дослідження. Доцільно було б такий список термінів подати окремим текстом в кінці роботи, а не у підсторінкових посиланнях.

3. У дослідженні автор подає характеристику нормативно-правових актів, які були чинними на території Західної України, а також визначає до яких країн належали дані території до її входження у склад Польщі. Однак, жодним чином не подаються відомості про зобов'язальне право ЗУНР. Адже, ЗУНР – це українська держава, що фактично існувала протягом 1918-1919 рр., формально ж і до 1923 р. на території Західної України зі столицею у Львові. Вона постала після Першої світової війни і була проголошена 19 жовтня 1918 року. Охоплювала територію населену українцями – Галичину, Буковину й Закарпаття.

4. У дисертації доцільно було б звернути більшу увагу на характеристику договорів, які уклалися на території міжвоєнної Польщі, куди входили колишні німецькі землі, наприклад у випадку укладення договору на території Пруссії, де діяв

Німецький цивільний кодекс, а його розірвання відбувалося, в Тернополі, де був чинним Австрійський цивільний кодекс або навпаки.

5. Одним із завдань дослідження дисертант вказала: визначити характерні риси функціонування зобов'язального права на території Західної України у складі міжвоєнної Польщі. Однак, у роботі відсутній конкретний перелік таких рис та їх вплив на розробку Зобов'язального кодексу Польщі.

Загалом, висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані наукові результати та повністю можуть бути виправленими у подальшій науковій роботі дисертантки.

Загальний висновок

Дисертаційна робота на тему «Становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.)» виконана вперше і поглиблює існуючі знання юридичної науки, а саме є суттєвим внеском до історії держави і права.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему, яка полягає у становленні та розвитку основних правових інститутів у сфері зобов'язального права, характеристиці зобов'язань в цілому та аналізі найбільш розповсюджених видів договорів, беручи за основу чинне у міжвоєнній Польщі законодавство та архівні джерела.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.)», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її авторка – Царук Ольга Віталіївна – заслуговує на присудження наукового

ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри теорії
та філософії права Навчально-наукового
Інституту права та психології
національного університету
«Львівська політехніка»,
заслужений юрист України**

 С.С. Сливка

Підпис засвідчую:

**Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»**

Р.Б. Брилинський